

HELI SIIRILÄ

Maaseutuasumisen teemaryhmä

MUAfoorumi 2012: Kuntia, liitoksia ja uudelleenaseoitumista

Millaisia yhdyskunnan kehittämistoimenpiteitä entiseen kuntakeskukseen eli nykyiseen kirkonkylään kannattaa kohdistaa kuntaliitoksen jälkeen? Voiko maaseudun yhteydessä puhua eheyttämisestä? Miten Kainuun hallintokokeilu on vaikuttanut asukkaiden mielestä heidän palveluihinsa? Mikä merkitys asukasraadeilla on monikuntaliitoksissa? Näihin kysymyksiin saatiin vastauksia MUAfoorumissa syksyisessä Kajaanissa 15.11.2012

”Kuntakenttä muutoksen kourissa – miten käy maaseudun?”-otsikko johdatti eri puolilta Suomea tulleet osallistujansa järjestyksessään viidenteen MUAfoorumiin. Foorumin koollekutsujana MUA-yhdistyksen kanssa oli kajaanilainen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalvelut AIKOPA. Tilaisuudelle oli tänä vuonna erityistä tarvetta, koska perinteisen, jokasyksyisen Maaseutututkijatapaamisen korvasi MUA-yhdistyksen vastuulla järjestetty pohjoismainen maaseutututkijatapaaminen Joensuuu toukokuussa 2012.

MUAfoorumien tarkoituksena on esitellä lyhyen seminaarin muodossa ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen ilmiöön liittyviä ja maaseutuun vai-

kuttavia tutkimuksia. Siksi tämän vuoden foorumin aihevalinta – maaseudun rooli kuntakentän myllerryksessä – oli mitä mainioin ja osuvin. Kirkonkylän roolia, Kainuun hallintokokeilun asukaskokemuksia sekä maaseutualueiden asukkaiden kokemuksia monikuntaliitoksen toteuttaneissa kunnissa tarkastelevat tutkimukset olivat päivänpolttavia ja helposti tunnistettavia. Voisi jopa sanoa, että ne olivat useisiin kuumiin ja puhuttaviin aiheisiin osuvia. Samoja aiheita käsittelevät tällä hetkellä omalla näkökulmallaan ja vastualueellaan paikallisesti niin maaseudun asukkaat, kunnallispoliitikot ja -viranomaiset kuin alueellisesti- ja valtakunnallisestikin eri tehtävissä toimivat poliitikot, kehittäjät ja virkamiehet.

Voiko maaseudulla eheyttää?

Yliopistotutkija Tuija Mononen Itä-Suomen yliopiston historia- ja maantieteiden laitokselta kertoi esityksessään eheyttävästä yhdyskuntasuunnittelusta ja kirkonkyläiden mahdollisuuksista. Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli ollut, voiko maaseudun eheyttämistä soveltaa myös maaseudulla. Tutkimusryhmässä mukana olleen Monosen mukaan

ehyttämislle ei ole yhtä selkeää tai virallista määritelmää, minkä vuoksi käsitettä käytetään monenkirjavasti. Valtaosa tehdystä määrittelystä, yhdyskuntasuunnittelusta ja tutkimuksesta on kaupunkikeskistä. Ehyttämistä perusteellaan usein kaikkia alueita koskevalla ilmastonmuutoksella. Käytettävien keinojen tulisi kuitenkin olla erilaisia erityyppisillä alueilla.

Monosen mukaan tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella ehyttävä yhdyskuntasuunnittelu kuuluu maaseudun maankäytön työkaluvalikoimaan. Se toimii erityisesti maaseututaajamien ja kaupunkien lievealueiden, mutta ei niinkään ydintai syrjäisen maaseudun suunnitteluvälineenä. Koska ehyttäminen sisältää myös sosiaalisen ja laadullisen ulottuvuuden, sitä ei tulisi nähdä pelkkänä rakenteellisena tiivistämisenä. Ehyttämisen tulisikin olla laaja maaseudun rakennetta ohjaava työkalu ei yksittäisten talojen rakentamisoikeuksien määrittelyyn käytettävä väline.

Kirkonkylät ovat olleet maaseutualueille tärkeitä keskuspaikkoja muun muassa työpaikkojen ja paremman harrastustarjonnan vuoksi. Myös esitelyn tutkimuksen kirkonkylät olivat tärkeitä palvelukeskuksia. Niiden nykyisen rakenteen täydentäminen ei tutkijoiden mukaan synnytä kilpailutilannetta ympäröivien maaseutukylien kanssa.

Tutkimuksessa oli tarkasteltu myös Maaseudun Tulevaisuus -lehden yleisöosastolla käytyä keskustelua ehyttämisestä ja maaseudun maankäytöstä. Aineistosta kävi ilmi, että maaseudun edustajina kirjoittaneet henkilöt eivät käsitelleet maaseutua erilaisina alueina. Lisäksi he kokivat maaseudun maankäyttöön, kaavoitukseen ja rakentamiseen liittyvät kysymykset periaatteellisina ja ideologisina kysymyksinä. Ehyttämisen kannattajat saattoivat nähdä maaseudulla erilaisia alueita, kuten kaupunkien lievealueet, kylät ja syrjäisen maaseudun. Ehyttämisen kannattajat näkivät aiheen enemmän pragmaattisena tilanearviointina yhdyskuntarakenteen tilanteesta. Ilmastonmuutoksen vuoksi nähtiin tärkeänä, että myös maaseudun yhdyskuntarakenteeseen voitaisiin puuttua ehyttämiseen pyrkivällä suunnittelulla tai muulla menetelmällä.

”Kaikki hyvin niin kauan kun saan pitää ajokortin”

Näin oli kommentoinut 77-vuotias pohjois-pohjanmaalainen vastaaja kyselyssä, jossa tiedusteltiin tulevan uuden Oulun monikuntaliitoksen ennakkoituja vaikutuksia kunnan maaseutualueiden palveluihin. Tutkimuksen alustavista tuloksista kertoi professori Toivo Muilu Oulun yliopistosta ja MTT:ltä.

Tulosten mukaan tulevat, uudet oululaiset ja kaantuvat kolmeen ryhmään: kuntaliitoksen höyryihin uskoviin, kuntaliitosta epäileviin sekä heihin, jotka eivät osaa tai halua sanoa kantaansa. Vastauksissa epäiltiin muun muassa keskuskäytön halukkuutta luoda uusia palveluita sellaisiin entisiin kuntakeskuksiin, joissa niitä ei ole entuudestaan ollut. Hieman yllättäen tuloksista imeini, että alueella asumisaika ei vaikuttanut vastaajan mielipiteeseen tulevasta maaseutuvaikutuksista. Toisin sanoen kuntaliitokseen uskovia oli sekä vuosikymmenien ajan alueella asuneissa että tuoreemmin alueelle muuttaneiden keskuudessa.

Kuntaliitoksen toteuduttua Suomen viidenneksi suurimmaksi kaupungiksi kasvava Oulu laajenee maantieteellisesti huomattavasti. Laajimmillaan kaupungin halkaisija on 75 kilometriä, ja mukaan mahtuu siten erittäin maaseutumaisiakin alueita. Siksi tutkimukseen kuulunut maaseutuvaikutusten arviointi on ollut hyödyllistä tehdä.

Samassa tutkimushankkeessa selvitetään myös Kainuun hallintomallikokeilun koettuja vaikutuksia. Kainuulaisille asukkailla tehdyistä mielipidekyselyistä kertoi erikoistutkija Jouni Ponnikas Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksesta.

Kajaanin hallintokokeilu on toiminut vuodesta 2005, ja se päättyy tämän vuoden lopussa. Siinä kuntien ja valtion päätösvallassa olevia asioita siirrettiin maakuntatasolla päätettäväksi. Näitä olivat muun muassa terveydenhoitoon ja perusasteen jälkeiseen koulutukseen liittyvät asiat. Kainuussa asukkaat äänestivät maakuntavaltuuston kokoonpanon, kun muissa maakunnissa maakuntavaltuudet valitaan kunnanvaltuutettujen keskuudesta poliittisten puolueiden valitsemina. Tästä huolimatta kainuulaiset vastaajat eivät kokeneet demokratian vahvistuneen maakuntahallintomallissa.

KUVA 1. MUAfoorumin järjestelyt onnistuivat erinomaisesti kaajanilaisen yhteityökumppanin kanssa piirakkamääriä myöten – vain kaksi palaa jäi tähteeksi. Kuva Heli Siirilä

Palveluiden saamisen suhteen vastaajilla oli kokemuksia niin myönteisistä kuin kielteisistäkin vaihteluksista.

Eipä vielä lakkauteta asukaslautakuntia

Virkavapaalla Ruralia-instituutista oleva vanhempi tutkija Antti Saartenoja kertoi maaseudun asukkaiden osallistumismahdollisuuksista monikuntaliitoksen jälkeen syntyneissä suurkunnissa. Referoidussa tutkimuksessa tutkimusalueina olivat olleet Seinäjoki, Salo ja Kouvola.

Saartenoja lähti liikkeelle kolmesta toisiaan muistuttavasta sanasta osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus. *Osallistuminen* on yksilön toi-

mintaa, joka voi olla sovinnasta tai protestinomaista. *Osallistaminen* on hallinnon toimintaa, joka voi olla lakisääteistä tai vapaaehtoista. *Osallisuus* on tunne, joka on tavoite ja seuraus osallistumisesta ja osallistamisesta. Esimerkiksi voimassa olevassa kuntalaissa annetaan jo nyt hyvät mahdollisuudet asukkaiden osallistumiseen, mutta käytännössä se toteutuu liian vähän. Osallistumattomuudesta seuraa vähäinen kokemus osallisuudesta, mikä näkyy edelleen kuntalaisten haluttomuutena vaikuttaa oman alueen asioihin.

Yksi esitelmän pääviesteistä liittyi alueella toimineisiin lähidemokratian toimielimiin eli tuttavallisemmin asukaslautakuntiin. Selvitysten mukaan niitä ei ole kytketty tarpeeksi selvästi kunnan omaan johtamiskulttuuriin ja päätöksentekoon.

Lisäksi useimmilta puuttuu todellinen päätösvalta. Saartenojan mukaan asukaslautakuntia ei kuitenkaan kannata kritiikin vuoksi hätäisesti lakkauttaa. Niille olisikin mietittävä parempaa käyttöä. Tutkimuksessa tehtyjen selvitysten mukaan suuri enemmistö kyseisten kaupunkien hallinnon edustajista ja asukkaista piti asukaselimiä tarpeellisina ja säilyttämisen arvoisina.

Saatujen tulosten mukaan maaseudun asukkaiden osallisuutta on kahdenlaista: enemmän sosiaalista ja yhtenäisyyttä ylläpitävää osallistumista sekä päätösvalan siirtymistä kompensoivaa osallistumista, jolla pyritään vaikuttamaan asukkaita koskevaan päätöksentekoon uudessa kaupungissa. Tämä havainto herättää ajatuksia. Ensiksi mainittu osallisuus lienee toimintaa, jolla osallistujat pyrkivät säilyttämään asioita sellaisina kuin ne olivat ennen tai yleensäkin turvaamaan joitain toimintoja alueella. Jälkimmäinen osallisuus lienee enemmän poliittisesti, muttei välttämättä puoluepoliittisesti, väritynyttä. Nämä kaksi toimijatyyppiä eivät aina välttämättä ymmärrä toisiaan. Eri näkökulmista johtuvat väärinkäsitykset voivat aiheuttaa syytöksiä joko tärkeiden asioiden ajattelematta jättämisestä tai niiden liiasta politisoimisesta.

Saartenojan mukaan osallistuminen on muuttumassa, ja se olisi otettava vakavasti huomioon kehittämistyössä. Useat uudet, toimivat asukkaiden osallistamiskäytännöt ovat hybridisiä ja epätyypillisiä koalitioita, jotka ovat perinteisen järjestelmän ulkopuolella, mutta eivät siitä irrallisia. Luonteenomaista niille on myös prosessien avoimuus. Ne olisi nähtävä osana uudenlaista vaikuttamiskulttuuria, josta tärkeän osan muodostavat verkostomaisuus ja uudet kumppanuudet.

Opiskelijoille tuttu väli vuosi yllättäen myös MUA:n gradupalkinnolle

Etukäteenkin mielenkiintoinen ohjelmanumero foorumissa oli vuosittaisen MUA-gradupalkinnon luovutus, ja siis tällä kertaa sen luovuttamatta jättäminen. Vaikka kilpailuun oli lähetetty mukaan muutamia pro gradu -töitä, yhdistys oli päättänyt olla luovuttamatta palkintoa tänä vuonna, koska erityistä maaseutututkimuksen tuntemusta osoittavaa työtä ei sinänsä ansiokkaiden kilpailutöiden joukosta löytynyt. Ajankohtaisen maaseutututkimuksen tuntemisen osoittaminen on yksi voittajatyön valintakriteereistä, ja tästä haluttiin nyt pitää kiinni. Päätös palkitsematta jättämisestä lienee ollut vaikea. Vuoden 2013 Maaseutututkijatapaamisen pääotsikko ja aihe ”Maaseutututkimuksen tila” antaa mahdollisuuden ja syyn pohtia, tuleeko asialle tehdä jotain ja jos tulee, mitä. Opiskelijoiden maailmaa koskettavasta aiheesta puhuttaessa voitaneen sanoa, että gradupalkinto päätti pitää kaikkien yllätykseksi väli vuoden.